

RADOSŁAW KULINIAK
MARIUSZ PANDURA

LWOWSKIE SEMINARIUM
ARYSTOTELESOWSKIE
ROMANA WITOLDA INGARDENA
Z LAT 1937–1938

Kęty 2020
WYDAWNICTWO
MAREK DEREWIECKI

FUNDAMENTA

Studia z historii filozofii

t. C

Seria pod redakcją Mikołaja Olszewskiego, Zbigniewa Nerczuka
i Antoniego Szweda

© 2020 by Radosław Kuliniak and Mariusz Pandura

© 2020 by spadkobiercy R.W. Ingardena for the archival materials

The license for this edition belongs to the Wydawnictwo Marek Derewiecki.
All rights reserved.

Wydanie pierwsze

Recenzenci: prof. dr hab. Włodzimierz Tyburski
prof. dr hab. Tomasz Kupś

Redakcja i korekta: Łukasz Front

Projekt okładki i łamanie: PA

Druk i oprawa: Drukarnia Wielkopolska sp. z o.o.
ul. Dziewińska 41
60-178 Poznań

Praca powstała w ramach badań prowadzonych w Centrum Badawczym
Ingarden przy Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego

Publikacja powstała dzięki wsparciu finansowemu Fundacji Lanckorońskich

FUNDACJA
LANCKOROŃSKICH

Na okładce wykorzystano zdjęcie uczestników Seminarium Filozoficznego
Romana W. Ingardena z roku 1934

ISBN 978-83-66315-31-0

Wydawnictwo Marek Derewiecki
ul. Szkotnia 29a, 32-650 Kęty
tel./fax 33/8454149, 603931607
e-mail: wydawnictwo@derewiecki.pl
Księgarnia: www.derewiecki.pl
Dystrybucja: tel. 502637305

Wprowadzenie

Niniejsza praca jest próbą przedstawienia dziejów lwowskich badań nad *Metafizyką* Arystotelesa. Nasze rozważania odnoszą się bezpośrednio do tego, co działo się podczas Seminarium Arystotelesowskiego Romana Witolda Ingardena na Uniwersytecie Jana Kazimierza w roku akademickim 1937/1938.

Wspomniane seminarium było niewątpliwie kontynuacją, wprowadzanego i realizowanego z sukcesem przez Kazimierza Twardowskiego, procesu dydaktycznego we lwowskiej filozofii. Jego podstawę stanowiły zajęcia z szeroko pojętej historii filozofii. Wśród nich znalazło się miejsce dla filozofii starożytnej, a w szczególny sposób zapisały się wykłady Profesora z filozofii Arystotelesa¹.

Ingarden znał doskonale dokonania dydaktyczne Twardowskiego. Sam uczestniczył w jego wykładach i seminariach podczas niepełnego roku swoich lwowskich studiów filozoficznych. Pamięć o tych zajęciach nigdy nie przestała być żywa zarówno wśród studentów, jak i wykładowców lwowskiej uczelni. Następcom Profesora trudno było wznieść się ponad ustalony poziom wykładania. Wszak Twardowski imponował nie tylko stylem wypowiedzi, lecz podejściem do studenta, a także troską o zachowanie najwyższego poziomu przekazywanej wiedzy. Analizy, które prowadził, ocierały się o światowe badania. Swoje wykłady konstruował w oparciu o źródła i najnowsze do nich komentarze. Studenci otrzymywali wykład jasny i zrozumiały. Twardowski pozostał dla nich niedoścignionym i godnym naśladowania wzorcem nauczyciela i wykładowcy. Po jego przejściu

¹ Twardowski wygłosił we Lwowie podczas swojej pracy dydaktycznej trzy cykle takich wykładów. Były to: „Historia filozofii greckiej od Arystotelesa do Ojców Kościoła”, „Filozofia Platona i Arystotelesa” i „Dzieje filozofii od Arystotelesa do końca ery starożytnej”. Szerzej powracamy do nich w dalszej części książki.

w zasłużony stan spoczynku prowadzili oni swoje zajęcia, kierując się chęcią kontynuowania dobrze rozpoczętego dzieła².

W roku akademickim 1928/1929 we lwowskiej filozofii zaczęły się zmiany kadrowe. Stało się to po tym, jak Twardowski najpierw z powodu choroby ograniczył wszystkie swoje kursy akademickie, a później 30 kwietnia 1930 roku przeszedł na zasłużoną emeryturę³. Pojawiła się wówczas dydaktyczna wyrwa, którą należało jak najszybciej wypełnić. Początki okazały się trudne. Nie od razu zastąpiono Twardowskiego. On sam zresztą, w miarę możliwości zdrowotnych, starał się nie tylko czynnie uczestniczyć w życiu naukowo-dydaktycznym filozofii lwowskiej, lecz miał nad nią pełną kontrolę⁴. Ingarden dopiero w 1934 roku zaproponował swoje w pełni niezależne zajęcia seminaryjne z estetyki. Prowadził je później bez przerwy w latach 1934–1938⁵. Dodajmy, że od samego początku własnej kariery akademickiej we Lwowie starał się on podejmować na własnych zajęciach zagadnienia z obszaru historii filozofii. Miał na przykład w roku akademickim 1925/1926 ćwiczenia poświęcone *Medytacjom o pierwszej*

² Zob. I. Dąmbaska, *Filozofia na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie*, „Zeszyty Lwowskie” (Londyn), nr 2/1971, s. 76–90.

³ Okoliczności rezygnacji Twardowskiego, z zajęć dydaktycznych i jego przejście na emeryturę opisaliśmy szerzej we wprowadzeniu do *Korespondencji Romana Witolda Ingardena z Kazimierzem Twardowskim*, listy z oryginałów przeczytali, przepisali, opracowali oraz wstępem poprzedzili R. Kuliniak, D. Leszczyna i M. Pandura, Kęty: Wydawnictwo Marek Derewiecki, 2016, s. 116–120.

⁴ Zob. tamże, s. 120, i dalsze, aż do s. 143. Ostatnim kursem filozofa był wykład pt. „Historia filozofii w zarysie”, dwie godziny w środy i czwartki od 7 do 8 wieczorem. Twardowski wykladał już wówczas jako profesor honorowy. Ten cykl zakończył wykładem 30 kwietnia 1931 roku.

⁵ Wśród materiałów archiwalnych Ingardena z tego seminarium, które szczęśliwie zachowały się, znajdują się: Protokoły czwartkowego seminarium estetycznego Romana Witolda Ingardena (1934–1938); Fragment 1: Notatki z czwartkowego seminarium estetycznego Romana Witolda Ingardena (1934–1936); Wypisy bibliograficzne z „Zeitschrift für Ästhetik” (lata trzydzieste); Wstępna lista obecności seminarium estetycznego (lata trzydzieste); Fragment 2: Notatki z czwartkowego seminarium estetycznego Romana Witolda Ingardena (1934); Listy obecności seminarium estetycznego (1934–1937); Protokoły seminarium estetycznego Romana Witolda Ingardena (1936–1937) + listy obecności; Listy obecności seminarium estetycznego (1935–1936). Złożone są one w Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, j. 67. W niedługim czasie zamierzamy te dokumenty przepisać, opracować i wydać w osobnej publikacji, tj. w książce pt. *Lwowskie czwartkowe seminaria estetyczne Romana Witolda Ingardena. Lata 1934–1938*.

filozofii Descartes'a⁶, a w roku akademickim 1935/1936 wykład z *Krytycyzmu* Kanta⁷.

Po odejściu Twardowskiego na emeryturę dość szybko okazało się, że lwowskim studentom brakuje jednak w procesie dydaktycznym zajęć o charakterze historyczno-filozoficznym. Żałowano zwłaszcza wykładów prowadzonych przez Profesora w zakresie filozofii Arystotelesa. Nie znalazła ona początkowo uznania u żadnego z lwowskich wykładowców. Były co prawda plany sprowadzenia do Lwowa Jana Łukasiewicza, który miał tę lukę wypełnić, lecz nie doszły one do skutku. Lwowskim studentom pozostało jedynie cierpliwie czekać na to, aż zjawi się ktoś z kraju lub zagranicy i zaproponuje w tym temacie coś interesującego. W tamtym czasie gościł we Lwowie z wykładami między innymi Heinrich Scholz, znamienity logik i filozof, profesor uniwersytetów we Wrocławiu, Kolonii i Monasterze. Było to w październiku 1932 roku. Podczas drugiego wykładu mówił on o *Die moderne Prädikatenlogik als die erste exakte Darstellung der aristotelische Ontologie*. Sam Twardowski odnotował to wystąpienie we własnych *Dziennikach*:

Po odczycie w dyskusji głos zabrali Ingarden i Kazik. – Znajomość Arystotelesa i sposób interpretacji pewnych pojęć jego metafizyki, to były rzeczy naprawdę niesłychanie ciekawe. Odczyt wywarł – jak można było zauważyć – na wszystkich silne wrażenie. Po skończonej dyskusji pożegnałem Scholza kilku serdecznymi słowy, dziękując mu za duchową ucztę, którą nam sprawił⁸.

Przykład ten wskazuje, że filozofia starożytna we Lwowie, pomimo licznych przeciwności i trudności, zawsze cieszyła się znacznym zainteresowaniem. W tamtym, dość specyficznym okresie, gdy stary Mistrz usunął się z życia uniwersyteckiego, jedynie na chwilę utraciła właściwy sobie rytm. Nie zatraciła jednak nic z dotychczasowego poziomu wykładania. Z czasem okazało się, że nawet Arystoteles ze swoją *Metafizyką*

⁶ Zob. „Program wykładów na rok akademicki 1925/1926. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie”, Lwów 1925, s. 38.

⁷ Zob. „Program wykładów na rok akademicki 1935/1936. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie”, Lwów 1935, s. 43. Wykład ten szczęśliwie zachował się i w najbliższym czasie zostanie przez nas opublikowany.

⁸ Zob. K. Twardowski, *Dzienniki*, cz. 2: 1928–1936, oprac. R. Jadczyk, Toruń 2001, s. 248 (nota z 26 października 1932 roku).

może znowu trafić na bardzo podatny grunt. Stało się to dokładnie w roku akademickim 1937/1938. Przyczynił się do tego Ingarden oraz dwie najwierniejsze, obok Heleny Śloniewskiej, uczennice Profesora, a mianowicie Daniela Gromska i Izydora Dąmbska. Obie doskonale pamiętały zajęcia u Twardowskiego. Bardzo żałowały, że po odejściu Mistrza na emeryturę filozofia starożytna, a zwłaszcza jego zainteresowania filozofią Arystotelesa, zeszyły na plan dalszy. Ubolewał nad tym również sam Twardowski. U schyłku życia z rozrzewnieniem wspominał czas, gdy w Krakowie w Polskiej Akademii Umiejętności w 1928 roku za sprawą księdza profesora Konstantego Michalskiego powołano Komitet Tłumaczenia i Wydawania Dzieł Arystotelesa⁹. Prace w ramach tego przedsięwzięcia, pomimo licznych deklaracji, nie posuwały się. Z czasem wygasł nieoczekiwane pierwszy zapał, a badań zaniechano¹⁰. Twardowski żałował ogromnie, że przedsięwzięcie to nie zostało zrealizowane. Wyczekiwał z utęsknieniem, że pojawi się wreszcie w polskim, a najlepiej w lwowskim środowisku filozoficznym osoba, która podejmie się i przeprowadzi w tym zakresie solidne badania. Twardowski początkowo upatrywał spełnienie swoich oczekiwań w tym, co zaczęła robić we Lwowie Gromska. Wiedział doskonale o jej zamiarach i podjętym tłumaczeniu *Etyki Nikomachejskiej*. Prace translatorskie Gromskiej posuwały się jednak powoli i nie było większej nadziei na to, że rychło zakończą się sukcesem¹¹. Gdy strudzony życiem nestor lwowskiej filozofii powoli tracił wszelką nadzieję, nieoczekiwanie pojawiło się światelko w tunelu ze strony Ingardena. Po raz kolejny postanowił on wyjść naprzeciw niespełnionym oczekiwaniom Mistrza.

Ingarden, wczesną wiosną 1937 roku, zdecydował się spełnić marzenia Twardowskiego. Zapowiedział społeczności filozoficznej Lwowa, że w roku akademickim 1937/1938 otwiera na próbę własne seminarium wyż-

⁹ Zob. *Sprawozdanie z czynności i wydawnictw P.A.U. od czerwca 1927 do czerwca 1928*, „Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie” 1927–1928, s. 22; *Wiadomości wydawnicze. Polski przekład dzieł Arystotelesa*, „Ruch Filozoficzny”, t. 10, 1926–1927, nr 7–10, wyd. 1928, s. 182. Do sprawy wracamy szerzej w dalszych częściach pracy.

¹⁰ O rezultatach tego przedsięwzięcia traktujemy szerzej w dalszej części niniejszej książki.

¹¹ Gromska dwie księgi przetłumaczonej przez siebie *Etyki Nikomachejskiej* wydała już po śmierci Twardowskiego i po Seminarium Arystotelesowskim Ingardena. Zob. Arystoteles, *Etyka Nikomachejska. Księga pierwsza i druga*, przeł. D. Gromska, Polskie Towarzystwo Filozoficzne im. Kazimierza Twardowskiego, Lwów 1938. Szerzej piszemy o tym w dalszej części pracy.

sze arystotelesowskie¹². Ingarden wiedział, że tylko dobre wiadomości i inicjatywy, płynące ze środowiska akademickiego, będą jeszcze w stanie utrzymać Twardowskiego przy życiu. Pamiętał doskonale, jak wiele przyjemności przyniosła mu praca i wydanie inauguracyjnych numerów „*Studia Philosophica*” i „*Biblioteczki Filozoficznej*”¹³. Widział, jak Twardowski angażował się w sprawy wydawnicze, zapominając na moment o własnej chorobie. Wierzył też Ingarden, że gdy otworzy swoje Seminarium Arystotelesowskie, to Twardowski, jak dawniej, stanie na nogi i wesprze tę chwalebłą inicjatywę. Poza tym mógł liczyć na wsparcie ze strony Dąbrowskiej, a zwłaszcza na Gromską, wprawioną już w boje nad tłumaczeniem Arystotelesa. Ponadto, zaraz po otwarciu i uformowaniu się Seminarium Arystotelesowskiego, pojawiły się dodatkowe okoliczności, które wpłynęły na podjętą przez Ingardena inicjatywę. Stało się to tuż po powrocie filozofa z wykładów gościnnych w Krakowie w październiku 1937 roku. Dosłownie, na kilka miesięcy przed śmiercią Twardowskiego, wrócił Ingarden stamtąd do Lwowa z sensacyjnymi wiadomościami. Przywiózł ze sobą manuskrypt tłumaczenia *Metafizyki* Arystotelesa, dokonanego przez Stanisława Lisieckiego¹⁴. Chciał go najpierw pokazać Twardowskiemu, a później włączyć do prac w Seminarium Arystotelesowskim. Ostatecznie zacytowany Profesor nie zaznajomił się przed śmiercią z tym manuskrypcem, a Ingarden nie udostępnił całego przekładu uczestnikom swoich zajęć. Przeczytał go najpierw sam, a później wydzielił z niego księgę VII (Z) *Metafizyki*, która została, jego zdaniem, źle przetłumaczona i zawierała wiele błędów rzeczowych, niemożliwych do poprawienia. Przekazując ją swoim studentom, ciekaw był ich opinii. Razem postanowili *gros* czasu na seminarium poświęcić omówieniu tej właśnie księgi z dzieła Arystotelesa. Omawiano tam również stosowne fragmenty z przekładu Lisieckiego. Ingarden liczył, że na tej podstawie przygotowuje dla Komitetu Tłumaczeń

¹² Niestety, pisemne ogłoszenie tych zajęć nie zachowało się. W lwowskich dokumentach Ingardena znajdują się jednak inne, podobne ogłoszenia. W ten sposób filozof zapowiadał, zwracając się do wydziałowego dziekanatu, swoje zajęcia. Tak był obwieszczony między innymi wykład z teorii poznania czy też ćwiczenia z *Medytacji* Descartes’a.

¹³ Szerzej pisaliśmy o tym we wprowadzeniu do *Korespondencji Romana Witolda Ingardena. Z dziejów „Studia Philosophica. Commentarii Societatis Philosophicae Polonorum”*, listy przeczytali, przepisali oraz wstępem poprzedzili R. Kuliniak, D. Leszczyna, M. Pandura, Ł. Ratajczak, Kęty: Wydawnictwo Marek Derewiecki, 2018, s. 9–57.

¹⁴ Nie wiadomo dokładnie, co przywiózł ze sobą Ingarden. Mógł to być cały manuskrypt lub jego część. Do sprawy powracamy w dalszej części książki.

i Wydawania Dzieł Arystotelesa stosowną ekspertyzę z przekazanego mu do wglądu przekładu.

Dobrze zapowiadające się seminarium Ingardena trwało niestety tylko przez dwa semestry. Mimo chęci kontynuowania prac badawczych, zgłaszanych przez niego konkretnych planów na kolejne lata, przerwane zostało wraz z końcem roku akademickiego 1937/1938. Po wakacjach w roku akademickim 1938/1939 Ingarden zawiesił działalność seminarium. W stosownym piśmie, skierowanym do Dziekanatu Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, napisał:

Na bieżący rok akademicki ogłosiłem między innymi Seminarium Wyższe na podstawie lektury wybranych rozdziałów Arystotelesa *Metafizyki* (2 godz. tygod.). Jest to seminarium nadliczbowe, albowiem prócz tego mam 4 godziny wykładów i 4 godziny innych ćwiczeń seminaryjnych. Ponieważ w bieżącym roku akademickim opracowuję ostateczną redakcję pewnej większej publikacji naukowej, co przy obecnym stanie zajęć uniwersyteckich jest nader utrudnione, zwłaszcza że pełnię funkcję zastępcy przewodniczącego Komisji Egzaminów Magisterskich, proszę przeto uprzejmie WPana Dziekana o wyrażenie zgody na to, bym odwołał w bieżącym roku wymienione wyżej seminarium. Załączam ogłoszenie dla studentów, o których zawiadomienie uprzejmie proszę ¹⁵.

W ten sposób doszło do przerwania badań w dobrze zapowiadającym się seminarium Ingardena. Dodatkowo wpłynął na to wybuch drugiej wojny światowej. Po tamtych dyskusjach pozostały jednak szczęśliwie zachowane protokoły. Dotychczas dzieliły one losy pozostałych, nie odkrytych jeszcze archiwaliów filozofa. Sporządzone we Lwowie, przetrwały drugą wojnę światową. Zostały wywiezione stamtąd w czerwcu 1944 roku. Ingarden wyjechał wówczas ze Lwowa i znalazł krótkotrwale przystań w Pieskowej Skale pod Krakowem ¹⁶. W okresie powojennym protokoły przechowywane były przez filozofa w mieszkaniu przy ulicy Biskupiej 14 w Krakowie. Po jego śmierci zostały przekazane przez rodzinę do Od-

¹⁵ Zob. Pismo Romana Witolda Ingardena do Dziekanatu Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, 11 października 1938 roku, DALO, f. 26, op. 5, d. 768, k. 264r. Wspomniane w piśmie ogłoszenie nie zachowało się.

¹⁶ Zob. R.W. Ingarden, *Sprawozdanie z działalności w Uniwersytecie Jagiellońskim i wspomnienia z tego czasu*, „Kwartalnik Filozoficzny”, t. XXVII, 1999, z. 2, s. 216–228.

działu Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Krakowie w jednej z transz, do których doszło w latach 1973–1992¹⁷. Protokoły te przechowywane są obecnie w Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie w zbiorze K-III 26: *Roman Ingarden*, w dwuczęściowej jednostce 65, jako wydzielony podzbiór: 1937/1938. W bezpośrednim związku z nimi stoi, znajdujący się w tej samej jednostce, spis uczestników seminarium, a także wypisy z przeprowadzonej w Bibliotece Uniwersyteckiej we Lwowie kwerendy bibliograficznej dotyczącej *Metafizyki* Arystotelesa. Z materiałami seminarium związane są ponadto tematyczne archiwalia, przechowywane w tym samym zbiorze w jednostce 84, w podzbiorze 11 (tj. listy ks. Konstantego Michalskiego do Romana Witolda Ingardena w sprawie tłumaczenia *Metafizyki* Arystotelesa, dokonanego przez Lisieckiego). Zgodę na ich publikację otrzymaliśmy od wnuka filozofa, profesora Krzysztofa Ingardena, któremu serdecznie dziękujemy za okazaną pomoc. Dziękujemy również Fundacji Lanckorońskich za pomoc w publikacji niniejszej pracy. Jest to wsparcie dla nas bardzo ważne, albowiem od wielu lat Fundacja Lanckorońskich, jako jedyna na gruncie polskim, w tak wydatny i rzeczowy sposób wspiera tego typu badania. Dzięki okazanemu wsparciu jesteśmy w stanie prowadzić badania i utrzymywać bez większych przeszkód pamięć o polskiej, lwowskiej filozofii.

Interesujące nas protokoły z Seminarium Arystotelesowskiego Ingardena zostały spisane w zeszycie w szerokie linie o 47 kartkach z wpiętymi dodatkowymi dwiema kartkami bez linii. W zeszycie ustanowiono marginesy poprzez mocne zagięcie wzdłuż wszystkich karetek. Na marginesach zapisano nieliczne uwagi oraz uzupełnienia do tekstu. Okładka zeszytu nie zachowała się. Dwie ostatnie karty są luźne. W zeszycie znajdują się dwie karty bez linii, pozbawione marginesu, na których zanotowano treści uzupełniające (krótkie fragmenty notatek, krótki słowniczek grecko-polski). Większość treści protokołów została zapisana pismem ręcznym. Praca ta była wykonywana za każdym razem starannym piórem przez różne osoby. Wyjątek stanowi tekst protokołu XIII z 28 kwietnia 1938 roku, znajdujący się na dwóch wpiętych kartkach, który został w około czterech piątych sporządzony na maszynie do pisania, a następnie dokończony odręcznie piórem i wreszcie uzupełniony o wpisane słowa alfabetem greckim. Naniiesiono na niego dodatkowo jedną uwagę ołówkiem. Większość tekstów

¹⁷ Zob. R. Majkowska, *Roman Ingarden*, w: *Przewodnik po zasobie Archiwum PAN*, red. H. Krajewska, A. Kulecka, Warszawa 1999, s. 368–369.

protokołów wyróżniono podkreśleniem (pojedynczym lub podwójnym), ewentualnie odrębnym akapitem, jak na przykład daty poszczególnych seminariów. Nazwiska osób przemawiających na seminarium wielokrotnie zostały podkreślone pojedynczą linią, a w przeważającej ilości wypadków poszczególne wypowiedzi zostały wyróżnione odrębnym akapitem. Osoby biorące udział w seminarium były tytułowane jako „P[an]” lub „P[ani]”, a także określane stopniem czy tytułem naukowym (doktor, profesor). W licznych wypadkach określono Ingardena jako „Pana Profesora”, bez podawania nazwiska. Zapis grecki z reguły jest poprawny, a w sytuacjach wątpliwych niekiedy protokolanci rezygnowali ze stawiania akcentów.

Szesnaście zachowanych protokołów, jak ustalono na podstawie analizy duktów poszczególnych tekstów, zostało sporządzonych przez dziewięć osób. Tylko jedna osoba podpisała się na dwóch protokołach. Był to Bolesław Zieliński. Z pozostałych ośmiu osób udało się nam ustalić, na podstawie porównania stylów pisma w zachowanej korespondencji Ingardena oraz protokołów innych jego seminariów, jeszcze siedem osób. Byli to: Władysław Bednarowski (protokoły I–IV oraz VI), Izydora Dąmbska (protokół V i VIII), Halina Korczyńska (protokół VII), Władysław Jaworski (protokoły X i XIV), Stefan Świeżawski (protokół XI), Bazyli Rudko (protokół XII) oraz Daniela Gromska (protokół XIII). Nie udało się natomiast ustalić tożsamości jednej osoby, która spisała protokół XV. Stwierdzono, że nie został on spisany ani pismem Ingardena, ani także pismem jednego z najbardziej aktywnych uczestników tego seminarium, tj. Michała Zawadowskiego. Z powyższego zestawienia wynika, iż protokoły początkowe pod względem chronologicznym były sporządzane przez Bednarowskiego. Fakt ten nie zaskakuje. Pełnił on wówczas funkcję asystenta Oddziału II Zakładu Filozofii we Lwowie, kierowanego przez Ingardena. Stopniowo jednak obowiązek spisywania protokołów był przekazywany innym uczestnikom seminarium, głównie studentom, co nie było praktyką nową w owym czasie. Interesujące jest też to, że sporządzanie protokołów dokonane zostało przez dwie osoby zasłużone już w środowisku filozoficznym Lwowa, posiadające stopień doktora, tj. uczennice Twardowskiego – Gromską oraz Dąmbską. Świadczy to o daleko posuniętym egalitaryzmie w ramach prowadzonego seminarium. Zauważyć jednak należy, że nie dotyczył on osoby Ingardena. Jego pozycja w ramach seminarium była wyróżniona. Kierował on doborem omawianych zagadnień, dyskusją, a w przypadkach spornych do niego należało decydujące zdanie. Nie sporządzał on natomiast protokołów z posiedzeń.

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	7
I. GENEZA LWOWSKIEGO SEMINARIUM ARYSTOTELESOWSKIEGO ROMANA WITOLDA INGARDENA ...	15
II. PRZYGOTOWANIA DO SEMINARIUM ARYSTOTELESOWSKIEGO ROMANA WITOLDA INGARDENA	23
III. LWOWSKA SZKOŁA INGARDENOWSKA <i>IN STATU NASCENDI</i> . UCZESTNICY SEMINARIUM ARYSTOTELESOWSKIEGO ROMANA WITOLDA INGARDENA	34
A) Władysław Bednarowski	39
B) Janina Bładerówna	42
C) Ludwik Borkowski	43
D) Izydora Dąmbska	45
E) Marek Fritzhand	49
F) Daniela Gromska	51
G) Władysław Jaworski	55
H) Maria Jędrzejewska	58
I) Tadeusz Kohlmann	59
J) Halina Korczyńska	60
K) Seweryna Łuszczewska-Romahnowa	61
L) Bazyli Rudko	64
M) Zygmunt Rysiewicz	67
N) Helena Słoniewska	69
O) Stefan Swieżawski	72
P) Michał Zawadowski	74
R) Bolesław Zieliński	77
IV. ROZKŁAD ZAJĘĆ W SEMINARIUM ARYSTOTELESOWSKIM ROMANA WITOLDA INGARDENA	81
V. PROBLEMY Z <i>METAFIZYKI</i> ARYSTOTELESA ROZWAŻANE NA SEMINARIUM ARYSTOTELESOWSKIM ROMANA WITOLDA INGARDENA	85
VI. ROMAN WITOLD INGARDEN A STANISŁAWA LISIECKIEGO TŁUMACZENIE <i>METAFIZYKI</i> ARYSTOTELESA	100
Zakończenie	116

Protokoły z posiedzeń seminarium filozoficznego wyższego	
Romana Witolda Ingardena (rok akademicki 1937/1938)	117
Protokół I: posiedzenie 7 października 1937 roku	117
Protokół II: posiedzenie 14 października 1937 roku	117
Protokół III: posiedzenie 21 października 1937 roku	118
Protokół IV: posiedzenie 25 listopada 1937 roku	118
Protokół V: posiedzenie 13 stycznia 1938 roku	120
Protokół VI: posiedzenie 27 stycznia 1938 roku	121
Protokół VII: posiedzenie 3 lutego 1938 roku	125
Protokół VIII: posiedzenie 10 lutego 1938 roku	127
Protokół IX: posiedzenie 17 lutego 1938 roku	131
Protokół X: posiedzenie 24 lutego 1938 roku	133
Protokół XI: posiedzenie 10 marca 1938 roku	136
Protokół XII: posiedzenie 17 marca 1938 roku	139
Protokół XIII: posiedzenie 28 kwietnia 1938 roku	142
Protokół XIV: posiedzenie 5 maja 1938 roku	144
Protokół XV: posiedzenie 19 maja 1938 roku	146
Protokół XVI: posiedzenie 23 czerwca 1938 roku	149
Aneksy	151
Aneks 1. Plan Seminarium Arystotelesowskiego sporządzony przez Romana Witolda Ingardena	151
Aneks 2. Zestawienie bibliograficzne do Seminarium Arystotelesowskiego sporządzone przez Władysława Bednarowskiego	152
Aneks 3. Lista greckich słów przygotowana na Seminarium Arystotelesowskie przez Romana Witolda Ingardena 18 maja 1938 roku	153
Aneks 4. Dodatkowe notatki dołączone do tekstu protokołów	154
Aneks 5. Lista uczestników Seminarium Arystotelesowskiego w roku akademickim 1937/1938	154
Korespondencja Romana Witolda Ingardena z ks. Konstantym Michalskim w sprawie tłumaczenia	
<i>Metafizyki</i> Arystotelesa przez Stanisława Lisieckiego	156
1. List ks. Konstantego Michalskiego do Romana Witolda Ingardena, Kraków, 3 lutego 1939 roku	156
2. List Romana Witolda Ingardena do ks. Konstantego Michalskiego, Lwów, 4 lutego 1939 roku	157

3. List Romana Witolda Ingardena do ks. Konstantego Michalskiego, Lwów, 7 lutego 1939 roku	160
4. List ks. Konstantego Michalskiego do Romana Witolda Ingardena, Kraków, 9 lutego 1939 roku	169
5. List Romana Witolda Ingardena do ks. Konstantego Michalskiego [Lwów] 13 lutego 1939 roku	170
6. List ks. Konstantego Michalskiego do Romana Witolda Ingardena, Kraków, 20 lutego 1939 roku	173
7. List ks. Konstantego Michalskiego do Romana Witolda Ingardena, Kraków, 7 kwietnia 1939 roku	174
Bibliografia	176
Zusammenfassung	208
Indeks osób	209

Książki z serii
DAIMONION
w przygotowaniu

1. W. Galewicz, *Studia z klasycznej etyki greckiej*
2. R. Kuliniak, M. Pandura, *Jestem filozofem świata (Κόσμου φιλόσοφος είμι). Roman Witold Ingarden (1893–1970). Część II: lata 1939–1970*
3. R. Kuliniak, M. Pandura, *Roman Witold Ingarden na tropach filozofii Immanuela Kanta. Lwowski wykład o Krytycyzmie Kanta z roku akademickiego 1935–1936*
4. M. Loux, *Metafizyka. Wprowadzenie* – tłum. Adam Grzeliński, Krzysztof Wawrzonkowski, Marcin T. Zdrenka
5. M. Loux, *Substancja i atrybut. Studium ontologii* – tłum. Tomasz Sieczkowski
6. M. Podniesiński, *Geometria Johna Locke'a. Pięć zasad liberalnego dyskursu*
7. A. Szwed, *Reformacja i (nie)tolerancja. Od Kalwina do Johna Locke'a*